

REZISTENȚA PRIN CULTURĂ ȘI CREDINȚĂ, ÎN SISTEMUL CONCENTRAȚIONAR ROMÂNESC

Pr. prof. dr. Ioan C. TEȘU

Facultatea de Teologie Ortodoxă „Dumitru Stăniloae” din Iași

Abstract

In the study „Endurance through Culture and Faith in Romania’s Concentrating System” the author describes the way how many prisoners suffered martyrdoms in the communist prisons of Pitești, Aiud, Gherla etc. A life of high intellectual and spiritual virtues was kept alive due to the work of great figures. These individuals were imprisoned because of their anti-communist beliefs. Thus, many of the communist Romanian prisons became great „amphitheatres” of culture and „laboratories” of Christian holiness. Poetry and prayer were well-known harbours for the prisoners. Some of them, such as: Valeriu Gafencu, known as „The Saint of the prisons”, Fr. Justin Pârveu, Fr. Arsenie Păpăcioc, Fr. Gheorghe Calciu-Dumitreasa, Grigore Caraza etc. embody great examples of contemporary sainthood.

Keywords: „Pitești Experiment”, „reeducation”, communist prisons, Valeriu Gafencu, Fr. Justin Pârveu, endurance, prayer

*Într-un univers concentraționar,
rămâne soluția mistică a credinței.
(Nicolae Steinhardt)*

Introducere

Istoricii care s-au aplecat asupra perioadei comuniste și asupra atrocităților pe care aceasta le-a produs în România avansează ca statistică a victimelor directe numărul de două milioane de persoane, reprezentând pe cei care au avut de suferit de pe urma persecuțiilor, prigoanelor, detenției, deportărilor etc., multe dintre acestea plătind cu prețul vieții proprii valorile înalte pe care le-au cultivat și respectat, precum și împotrivirea față de mentalitatea atee, care încerca să se impună prin forță.

Una dintre instituțiile care au avut de suferit tocmai datorită rezistenței morale, apărându-și crezul potrivit căruia omul este creat de Dumnezeu, „după chipul și asemănarea Sa” (Fc. 1, 26) și purtând în profunzimile ființei lui vocația desăvârșirii sau a îndumnezeirii, a fost Biserica Ortodoxă Română.

Istoricii și teologii au observat forme variate ale prigoanei declanșate la adresa Bisericii și a membrilor ei fideli, clerici și mireni. Astfel, este unanim cunoscut faptul că „dincolo de represiunea propriu-zisă îndurată de personalul de cult al diferitelor confesiuni din România, în perioada comunistă, poate cea mai importantă a fost izgonirea Bisericii din viața socială. Ca urmare a aplicării modelului sovietic, consacrat, în principal, prin Legea învățământului și Legea cultelor din 1948, Biserica a fost aproape alungată din spațiul public, din școli, spitale, instituții de caritate, armată și penitenciare, iar sentimentul religios a fost sistematic reprimat de un regim care se declara ateist. Apropierea omului de religie a fost descurajată și, cu un sprijin însemnat dinspre instituțiile ecleziastice «domesticite», regimul a reușit o îndepărtare a proiectelor individuale de rădăcinile lor naturale de ordin spiritual”¹.

Cei care au cunoscut în închisorile comuniste „iadul” reeducării, considerat a fi fost cel mai violent și odios experiment desfășurat în spațiul comunist, fără asemănare în vreun alt stat, desfășurat la Pitești și Gherla, prin chinuri și tortură, dar încercând să se lărgească, în formă ideologică, și în alte penitenciare comuniste din România (Aiud, Târgu Ocna, „Canalul morții” Dunăre – Marea Neagră, Baia Sprie, Sighețul Marmației etc.), referindu-se la alternativele pe care le aveau cei supuși acestui odios experiment psihologic, identifică patru variante de a reacționa față de încercarea de „vidare” sau „golire” a conștiinței: moartea – dar nu sinuciderea, nebunia sau pierderea minților, cedarea și căderea – prin colaborarea cu sistemul torționar, victima transformându-se în „reeducat” și călău, rezistența sfântă și salvarea divină².

---

¹ Ruxandra Cesereanu, *Comunism și represiune în România. Istoria tematică a unui fratricid național*, Editura Polirom, 2006, p. 187.

² Octavian Voinea, *Masacrarea studențimii române în închisorile de la Pitești, Gherla și Aiud*, mărturii redactate de Gheorghe Andreica, Editura Majadahonda, București, 1996, pp. 230-231.

Mai mult chiar, au existat și persoane care, sub presiunile fizice și psihice, uneori greu de imaginat, au cedat, încadrându-se, așa cum observa Ioan Ianolide, în „tipul satanic” de deținut, „agitat, repezit, nesigur, înfricoșat, tensionat, gol pe dinăuntru, fugind mereu de propria conștiință, cu privirea sticloasă, cu zâmbet disprețuitor, cu răutate pe chip, cu ură în cuvânt. Deși erau astfel de oameni nesinceri, mereu la pândă, egoiști, înjurând și gata de crime la ordin”³, numeroși au fost și eroii care au înfruntat aceste atrocități, exercându-se moral și călindu-se spiritual. Aceștia fac parte din categoria sfinților mărturisitori contemporani, a eroilor neamului nostru, circumscriindu-se „tipului creștin” de viață, „senin, calm, cumpătat, cald, preocupat de gânduri ce se manifestau în fapte bune, în capacitatea de jertfă, în îndelungă-răbdare, într-o viziune cuprinzătoare și profundă a lucrurilor, încât privirea era luminoasă, chipurile erau vesele, mișcărilor ordonate și elegante. Erau oameni ce mângâiau aerul, străbăteau opacitățile și coborau cerurile pe pământ”⁴, conducând spre omul complet „deplin, armonios, cu o viziune integrală despre Dumnezeu, om și lume”⁵.

În ciuda încercării de a înlătura, prin teroare, din sufletul și din conștiința omului, idealurile cele mai înalte și valorile cele mai sfinte, pentru ca, în această *tabula rasa* să fie introdusă concepția materialistă atee, rezultatele nu au fost cele sperate de organele represive comuniste. Și aceasta pentru că în infernul concentraționar a existat, în foarte multe cazuri, o viață duhovnicească profundă și întrucât, în ciuda detenției fizice, eroii spiritului și-au păstrat libertatea lăuntrică, și-au purificat și intensificat viața spirituală. Prigoniți și închiși, erau, în fapt, liberi și statornici în credință și practicarea virtuților. Încovoiați sub greutatea chinurilor trupești și îngenuncheați sub durerea loviturilor fizice, ei și-au păstrat, asemenea martirilor de altădată, verticalitatea și integritatea morală, înălțimea și demnitatea spirituală.

Așa cum au mărturisit cei care au supraviețuit acestor atrocități, închisorile deveniseră adevărate școli și laboratoare ale virtuților,

---

³ Ioan Ianolide, *Întoarcerea la Hristos. Document pentru o lume nouă*, ediție îngrijită de Mănăstirea Diaconești, cu un cuvânt înainte de Părintele Gheorghe Calciu-Dumitreasa, Editura Christiana, București, 2016, p. 279.

⁴ *Ibidem*.

⁵ *Ibidem*, p. 281.

amfiteatre și academii ale culturii, în care se predau cunoștințe dintre cele mai înalte și variate și se întrupau valorile cele mai sfinte și curate ale spiritului uman. La modul autentic, se poate vorbi despre „obștea” de la Aiud sau „mica Filocalie a temniței”⁶, în centrul căreia s-a aflat rezistența prin cultură și spiritualitate, prin credință înaltă și viață îmbunătățită.

1. Închisorile comuniste, amfiteatre ale culturii românești

Părintele Arhimandrit Justin Pârvu, referindu-se la cei șaptesprezece ani petrecuți în detenție, compară celulele cu adevărate săli de clasă, pe ai căror pereți, ce țineau loc de tablă, erau scrise lecții și cunoștințe din domenii variate, pe care deținuții le primeau și le învățau unii de la alții. Atunci când erau mutați dintr-o celulă într-alta, ei se anunțau: „«Vedeți că în celula noastră sunt atâtea cuvinte în limba germană, atâtea în franceză, atâtea în italiană, atâta filosofie, atâta teologie, atâta geografie, atâta istorie!» Când veneau cei noi, atâta așteptam și îi anunțam: «Noi avem în celula noastră limbile cutare, cărțile cutare, dar voi ce ați adus nou?» Astfel, toate celulele erau adevărate școli, săli de studiu, citeam și învățam, știind că astfel putem să rezistăm, să înfrângem vremurile și condițiile în care ne aflăm. Bine, totul era la nivelul din pușcărie, să nu-și imagineze cineva că stăteam să studiem ca la Biblioteca Academiei...”⁷.

Un alt erou al luptei anticomuniste, care a petrecut douăzeci și unu de ani în închisorile comuniste, cu domiciliul forțat ori permanent supravegheat, Grigore Caraza, descrie, în volumul său intitulat *Aiud însângerat*, un episod, petrecut la Aiud, în 1956, când un gardian, ascultându-l, de după ușa metalică a celulei, pe marele om de cultură Nichifor Crainic conferențiind ore întregi, a crezut că acesta a citit dintr-o carte. Dându-și seama, însă, de valoarea și cunoștințele marelui cărturar, îl înjură și renunță să îi mai ceară o presupusă carte ascunsă.

„La un moment dat, cineva dintre noi i se adresează lui Nichifor Crainic:

⁶ Ioan Ianolide, *op. cit.*, p. 57.

⁷ Adrian Alui Gheorghe, *Părintele Justin Pârvu, o misiune creștină și românească*, Doxologia, Iași, 2013, p. 56.

- Domnule profesor, vorbiți-ne ceva! Trebuie să spun că acest mare om era un orator desăvârșit în orice domeniu. Putea vorbi ceasuri la rând, fără oprire, fără nici o pauză de „ă” sau de „î”, oricând, la orice oră, trezit din somn sau înainte de a adormi, flămând, bolnav sau în oricare altă condiție de întemnițat. În acea perioadă neagră din viața mea, am audiat multe personalități din crema intelectualității române, dar nimeni nu l-a egalat pe acest munte de om, Nichifor Crainic.

Și a început maestrul să vorbească. În poziția în care ne aflam în momentul când acesta a deschis gura, așa am rămas, nimeni nu s-a mai mișcat. Cuvintele lui ieșeau ca dintr-o sursă de basm, dintr-un izvor de lumină, coborau parcă pe căi lactee, astrale, pe raze de luceferi. Toți din încăperea îl ascultam fascinați. Mă întreb și astăzi, cum a pus Dumnezeu atâta har în acest om și de ce o așa ilustră personalitate a trebuit să fie aruncată într-una dintre hrubele, temnițele murdare ale comunismului?

Trecuseră ore în șir, și noi, furați de melodia divină a lui Crainic, nu am realizat nici când a încetat deschiderea ușilor pentru plimbare, nici când bucătarii au adus hârdaiele cu mâncare pe coridor și nici când a început distribuirea acelor lături mizerabile.

Deodată, zăvoarele au sunat, iar ușa a fost izbită de perete. În prag – un Maier, care s-a îndreptat cu repeziciune înspre maestrul nostru, apostrofându-l:

- Crainic! Dă-mi cartea!

- Ce carte, domnule șef?

- Crainic, dă-mi cartea, spun! Nu stau eu de două ore în dosul ușii și te ascult?!!

- N-am nici o carte, domnule șef!

Atunci au intervenit câțiva dintre oropsiții celulei, încercând să-i explice gardianului îngrămădit la minte:

- Domnule șef, dar este Nichifor Crainic! N-a citit. A vorbit!

A stat gardianul uitându-se lung, meditând – dacă i se poate atribui această calitate unei ființe ca el, apoi, întorcându-se pentru a părăsi celula, i-a zis:

- Băăăi, Crainic, băi! Băga-te-aș în p.... mătii, da? deștept mai ești!”⁸.

---

⁸ Grigore Caraza, *Aiud însângerat*, prefață de Dr. Florin Mătrescu, postfață de Adrian Alui Gheorghe, ediția a III-a, definitivă, Editura Conta, Piatra Neamț, 2009, pp. 77-78.

Din această evocare, ne dăm seama că, pe bună dreptate, închisorile și celulele comuniste au fost adevărate amfiteatre de conferință, locuri în care au predat unii dintre cei mai mari intelectuali de atunci ai țării și care au avut drept auditoriu personalități importante ale vieții politice și sociale, aflați, cu toții, în suferințele provocate de gulagul comunist.

În cuvântul rostit, în 1991, la parastasul martirilor de la Târgu Ocna, Părintele Constantin Voicescu arăta că între deținuți exista o sete deosebită de cultură, de spiritualitate și de religiozitate, pe de o parte, ca o formă de împotrivire față de ideologia materialistă, iar, pe de altă parte, ca mijloc de aflare a liniștii sufletești și a puterii de a descoperi, în valorile morale, o cale de rezistență. „Setea de cultură și mai ales setea după Hristos, spunea Părintele Voicescu, a caracterizat viața deținuților de aici. În penitenciar a fost introdus un Nou Testament, care a circulat în foi volante. S-au învățat texte sfinte pe de rost. Erau tineri care știau pe dinafară aproape tot Noul Testament. Nu mai vorbesc de rugăciuni, acatiste, paraclise etc. Plăcuța de săpun – în diferite tehnici – a fost *tabula cerata*, care a supliniit, cu mare eficacitate, hârtia modernă”⁹.

La rândul său, Ioan Ianolide, referindu-se la atmosfera din aceiași penitenciar, Târgu Ocna, spunea: „Am înțeles că ultima șansă de izbăvire a oamenilor este spiritualitatea și că toate celelalte planuri trebuie să i se subsumeze... Pe lângă politică și filosofie, se făcea la Târgu-Ocna literatură, în special poezie, precum și muzică. De asemenea, se învățau pe de rost Evangheliile, acatiste și mii de versuri. S-au învățat și o mulțime de limbi străine, încât unii au devenit adevărați poligloți. Se învăța oral, cel mult cu notații pe săpun, pe curea ori pe o sticlucă de medicamente preparată cu unsoare și cu praf de talc. Se scria cu un vârf de sârmă ori cu un băț.

S-au predat chiar cursuri sistematice, la sfârșitul cărora deținuții studenți erau pregătiți să-și dea examenele cu succes, dar n-au ajuns niciodată acea fericită zi. Se făceau expuneri filosofice ori științifice de mare ținută intelectuală. Oameni simpli asimilau cu ușurință

---

⁹ *Sfântul închisorilor. Mărturii despre Valeriu Gafencu*, adunate și adnotate de monahul Moise, cu binecuvântarea și un cuvânt înainte al Înaltpreasfințitului Andrei, Arhiepiscop al Alba Iuliei, Editura Reîntregirea, Alba Iulia, 2007, p. 269.

idei și teorii pretențioase, uimind adesea prin capacitatea lor de sinteză chiar și pe cei mai rafinați intelectuali¹⁰.

În închisoare, cartea, spunea Părintele Justin Pârvu, era o cale de a depăși relele și injustițiile care se petreceau. „Dacă nu era cartea, spunea Preacuviosul Părinte, ce s-ar fi ales de noi, în închisoare? Ne-ar fi supus cu forța, ne-ar fi dezumanizat. Așa, am respirat libertate prin cărți, am văzut lumea de dincolo de gratii prin intermediul cărților. Despre ce am fi vorbit între noi dacă n-am fi avut cărțile, dacă n-am fi avut amintirea lor, educația și răbdarea pe care ni le-au conferit? Oamenii fără cultură, fără amintiri, fără o cultivare a răbdării nu pot rezista în condiții extreme...”¹¹. Și tot de la Părintele Justin aflăm cum erau introduse cărțile în închisoare: „Este foarte interesant. Erau oameni care ieșiseră din pușcărie, dar care urmau să reia detenția, pentru că erau urmăriți. Știau că li se dădea drumul doar ca să poată fi inculpați din nou. Ei, bine, ce făceau ei înainte de a fi arestați din nou? Își căptușeau hainele cu fascicule din cărți, din Noul Testament sau cu Psaltirea sau cu alte cărți de mare importanță pentru om, în general. Unul își lua pe Fericitul Augustin, altul își lua Noul Testament sau alte cărți, după cum considera el că trebuie să studieze, să se hrănească, să ajute și pe ceilalți. La un moment dat, se găseau în temnița aceasta cărți care circulau mai ceva decât oamenii”¹².

Față de poezie exista un sentiment de profund respect și de adâncă evlavie, asemănător celui pe care îl trăiau cei închiși față de rugăciune. „Ne făcusem, mărturisește tot Părintele Justin Pârvu, o datorie din a le reține, din a nu le uita; ele nu mai erau scrise, ele se transmiteau prin viu grai. Poeziile se spuneau ca și rugăciunile, poeziile ne încălzeau. Dar și poeziile lui Eminescu și ale altor poeți, cunoscuți sau nu, fiecare îi învăța pe ceilalți ceea ce știa. Poezia împlânzea instinctele din fiecare viețuitor de acolo. Tendința gardienilor, a torționarilor, care știau care e psihologia omenească, era să ne învrăjbească, să ne înnebunească prin lipsa de comunicare, să ne înrăiască unul împotriva altuia. Oamenii care stau mult unul

---

¹⁰ Ioan Ianolide, *op. cit.*, pp. 56-57.

¹¹ Adrian Alui Gheorghe, *Părintele Justin Pârvu, o misiune creștină...*, pp. 56-57.

¹² *Ibidem*, pp. 55-56.

lângă altul, în condițiile de acolo, pot să ajungă la certuri, la scandaluri, să nu se suporte unul pe altul”¹³.

Alături de versurile „Luceafărului” poeziei românești, Mihai Eminescu, de o foarte mare prețuire se bucurau poeziile colegilor de suferință, între care Radu Gyr și Nichifor Crainic, închiși și ei la Aiud. În volumul său *Amintiri din întuneric*, Părintele Nicolae Grebenea arată că poeziile lui Radu Demetrescu Gyr „erau foarte căutate și deținuții le învățau pe dinafară. Poeziile erau o hrană sufletească cu totul necesară celor osândiți. Erau un mare reazem pentru ei, un pivot de susținere și un îndemn la apărare și luptă”¹⁴.

Același lucru îl evocă și Părintele Justin, spunând că „atât Nichifor Crainic, cât și Radu Gyr, Voiculescu, pentru noi, au fost salvatorii, poate, a miilor și miilor de tineri care eram încarcerati în celulele Aiudului, ale Piteștiului, ale Gherlei. Poeziile lor au fost niște rugăciuni trăite, cu care tineretul s-a identificat în zilele acelea negre. Când ascultai sau învățai o poezie precum „Iisus în celulă” sau „Ridică-te, Gheorghe, ridică-te, Ioane!” sau „Fața lui Iisus” sau alte poezii, care aveau un caracter atât de îmbărbătare, cât și de viață, de interiorizare, dar era și elan de dăruire, de jertfă, nu mai simțai că ești tu acolo, fie că asta se întâmpla după zece, doisprezece ani de temniță”¹⁵.

Din volumul lui Grigore Caraza aflăm că, în timpul în care a fost închis la Aiud, acesta a memorat peste 10.000 de versuri din poeziile lui Nichifor Crainic și ale lui Radu Gyr. Atunci când era scos alături de aceștia în curtea penitenciarului, la regulamentul plimbare în curtea închisorii, tânărul de atunci Grigore Caraza se așeza în fața lui Crainic sau Gyr și, în prima parte a „plimbării”, asculta și memora versurile care îi erau rostite. În a doua parte a „plimbării”, schimbau locurile între ei, Grigore Caraza reproducând și repetând versurile, pentru a vedea dacă le-a reținut corect. „Nichifor Crainic și Radu Gyr, notează G. Caraza, îmi spuneau că sunt volumele lor de poezii și că, fiind mai tânăr, trebuie să le scot în afara închisorii, lucru ce mi-l sugera deseori și filosoful Petrovici. De la Crainic și Gyr am învățat sute de poezii, așa încât, în ianuarie

¹³ *Ibidem*, p. 54.

¹⁴ Pr. Nicolae Grebenea, *Amintiri din întuneric*, ediția a II-a, completată, Editura Scara, București, 2000, p. 177.

¹⁵ Adrian Alui Gheorghe, *Părintele Justin, o misiune...*, p. 61.

1957, când m-am eliberat din Aiud, aveam în memorie peste 10.000 de versuri¹⁶. Astfel, cea mai mare parte a versurilor celor doi autori, publicate după 1990, au avut ca bază aceste memorări și reproduceri, făcute de Grigore Caraza.

Deținuții erau preocupați să citească Sfânta Scriptură, și, în mod deosebit, scrierile Noului Testament, dar și operele Sfinților Părinți. În închisoarea de la Aiud, arată Ioan Ianolide, „fascicolele au fost colportate prin toată temnița, fiind urmărite cu asiduitate de temniceri. Când se găsea vreunul într-o celulă, era pedepsită toată lumea. S-au făcut percheziții separate, parțiale și unele generale, pentru a putea fi depistate toate fascicolele. Erau ascunse în saltele de paie ori pe sub dușumele. Deci, saltelele au fost golițe și dușumelele cercetate. Ba chiar, acolo unde era un indiciu suspect, scoase.

Când au dispărut toate fascicolele era prea târziu, căci multe fuseseră deja memorate. Au continuat să se răspândească verbal, ori prin metode de comunicare stil temniță: scrisul pe săpun, cu vârf de sârmă ori un lemn ascuțit, scrisul pe pereții celulelor (care erau văruiți și din nou erau scriși de deținuți), expedierea de mesaje prin alfabetul Morse¹⁷.

Părintele Justin Pârvu mărturisește: „O carte circula numai în fascicule, pe pagini, aveam controlul exact al fiecărei pagini. Sfânta Scriptură era împărțită, câte trei, patru pagini, în fiecare celulă. Evanghelia lui Ioan era cartea cea mai disputată. Plângeam și citeam sub pătură, niciodată cărțile n-au fost citite atât de bine, niciodată cuvântul nu a avut atâta înțeles. Citeam și învățam pe de rost, repetam în cursul zilei, ne adunam când puteam și reconstituim interiorul unei cărți, fiecare dintre noi știa un fragment dintr-o carte, se identifica cu acesta. Ne transmiteam cum puteam paginile pe care le dețineam, cel mai adesea la WC, dimineața¹⁸.

Tot de la Ioan Ianolide aflăm că deținuților politici de la Aiud le erau cunoscute scrierile filocalice, iar Părintele D. Grebenea mărturisește despre încercarea sa de a traduce, din limba franceză, lucrarea

---

¹⁶ Grigore Caraza, *op. cit.*, p. 75.

¹⁷ Ioan Ianolide, *op. cit.*, p. 77.

¹⁸ *Viața Cuviosului Părinte Justin Pârvu, vol. I: 1919-1965. Nașterea unui sfânt, alcătuire după propriile mărturisiri ale Părintelui Justin și după documentele de arhivă*, de monahul Filotheu Bălan, Mănăstirea Petru Vodă, 2016, p. 179.

Confesiuni a Fericitului Augustin, ca hrană spirituală pentru tovarășii săi de suferință¹⁹.

2. Închisorile comuniste – „lavre” ale spiritualității creștine și „laboratoare” ale sfințeniei

Virgil Maxim, unul dintre cei care au trecut prin sistemul carceral din România comunistă, îl compară pe deținut cu un monah, iar viața de celulă o aseamănă cu trăirea într-o chilie în care acesta se nevoia, spre dobândirea mântuirii, în acest caz, mai ales prin încercări și suferință. „Închisoarea, spune el, îți creează condiții aparte. Celula devine chilie de rugăciune, hrana, prilej de asceză, izolarea, lepădarea de bunurile și bucuriile vieții, prilej de trăire în sărăcie, curăție și feciorie. Necunoscutul, prilej de încredințare în purtarea de grijă și în voia lui Dumnezeu. Ascultarea cere un superior – duhovnic – căruia să i te supui și Dumnezeu ne-a oferit și acest dar, prin prezența preoților. Făceam ascultare și față de programul impus de stăpânirea lumească, act de pedagogie divină, în care voia ta intră în chip conștient în subordinea voii divine.

Nu e aceasta condiția monahului? Lepădarea de lume, luarea Crucii și acceptarea voii lui Dumnezeu?”²⁰.

Tot Virgil Maxim face ample referiri la programul duhovnicesc săptămânal și zilnic al acestor apărători ai credinței și culturii creștine, din închisorile comuniste: „În programul duhovnicesc,

---

¹⁹ „Fericitul Augustin a fost cel mai mare bărbat al Bisericii Latine din prima mie de ani. African, cu o viață plină de aventuri, cu un condei inspirat, cu o sensibilitate fermecătoare în toate manifestările sale, cu o vădită sfințenie în trăire, în a doua parte a vieții, a cucerit pe toți cei ce l-au citit, mai ales prin cartea sa *Confessiones* (Mărturisiri). Găsindu-se în temniță, în franțuzește, mi s-a cerut să o traduc. Cu gândul la traducere, am aflat că ea a fost tradusă de un profesor de latină, comandant legionar. Acesta a tradus-o din originalul latin și a primit o prefață scrisă de Corneliu Zelea Codreanu, dar nu a apucat să o publice. Era numai manuscris. Am acceptat să o traduc, deși nu puteam compara o traducere din limba franceză cu una din originalul latin. Dar, fiindcă se cerea aici, m-am apucat să o traduc. Cartea mă pasiona. Lucram mult și cu spor. Ea îmi lua acum toate preocupările. Voiam să fie o traducere bună, care să poată fi publicată într-o zi”. Cf. Dumitru Grebenea, *op. cit.*, p. 171.

²⁰ Virgil Maxim, *Imn pentru crucea purtată*, vol. II: 1948-1989, Editura Gordion, Timișoara, 1997, p. 80.

arată el, în afară de rugăciune, studiu, meditație, convorbiri exegetice, intra și o zi pe săptămână de tăcere completă, făcută tot cu scopul unei adânciri și întâlniri tainice cu Dumnezeu; o analiză scrupuloasă a tuturor momentelor și actelor vieții, pe care apoi, într-o mărturisire, o analizam, adâncind-o și mai mult și încercând să găsim soluții de vindecare și îndreptare sau de încuviințare, după cum era cazul”²¹.

Aflați în suferință, acești martiri ai neamului nostru au dat dovadă de înalte calități morale, de iubire și de altruism, neîntâlnite, poate, la aceeași înălțime, la cei ce trăiau în libertate. Sunt bine cunoscute numeroasele cazuri în care deținuții își ofereau unii altora mâncarea, hainele, încălțăminte sau medicamentele, precum și ocaziile în care cereau să fie ei pedepsiți și tortionați, în locul tovarășilor de suferință, bolnavi și lipsiți de putere și apărare.

Sunt celebre relatările în care Părintele Calciu-Dumitreasca și-a tăiat venele și, cu sângele care i-a curs într-o gamelă, l-a „hrănit” pe Constantin Opreșan, în închisoarea de la Jilava, în 1958; sau gestul eroic și martiric al cărturarului Mircea Vulcănescu, care, fiind grav bolnav, a salvat de la moarte un tânăr, care avea temperatură de peste 40 de grade, culcându-se pe cimentul rece și cerându-i să se așeze pe pieptul său, pentru a-l salva.

La fel de impresionant este gestul făcut de Valeriu Gafencu, în închisoarea de la Târgu Ocna, prin care a oferit, deși era grav bolnav și în ciuda protestelor colegilor de detenție, cantitatea salvatoare de streptomycină pastorului Richard Wurmbrand, salvându-l pe acesta cu prețul propriei vieți. Gestul acesta de mare noblețe sufletească și martirică renunțare este relatat de I. Ianolide: „În calculele tactice ale politrucilor din Târgu-Ocna intrau și elemente șocante. Așa se explică faptul că au permis să pătrundă în sanatoriu 10 grame de streptomycină pentru R. A fost un adevărat pelegrinaj. Toți bolnavii se duceau să o vadă ca pe o minune, iar medicii săvârșeau un întreg protocol când o manevrau. R. a decis să dea această streptomycină lui Valeriu.

- Îți mulțumesc din suflet, dar nu o pot primi, de ea depinde sănătatea ta! I-a zis emoționat Valeriu.

---

²¹ *Ibidem*, p. 79.

- Eu nu sunt atât de grav bolnav și condamnarea mea este mică. Am toate șansele să supraviețuiesc. Deci te rog să o primești!, a insistat R.

B. a auzit și a spus:

- Avem datoria să-l salvăm pe W.! Este un apostol al lui Hristos și poate fi de folos oamenilor. Propun deci să-i dăm lui streptomicina.

Situația era delicată, căci atât pastorul, cât și Valeriu erau primii candidați la moarte apropiată.

- O voi da lui Valeriu, a hotărât stăpânul medicamentului.

Valeriu a ascultat liniștit și a spus:

- Iată un prilej în care ne putem arăta dragostea pentru poporul evreu, dincolo de atitudinea lui față de Hristos. Sunt deci de părere să-i dăm lui W., streptomicina.

- Nu! s-a împotrivit R. Rămân la prima hotărâre. Dorim să trăiești, avem nevoie de astfel de oameni!

- Bine, a zis Valeriu. Primesc streptomicina și-ți mulțumesc. Sunt nevrednic de dragostea ta.

A luat deci streptomicina și a dăruit-o, la rândul său, lui W. Era atât de ferm în gestul lui, încât nici R. și nici nimeni altcineva nu a putut obiecta. Acele 10 grame de streptomicină au salvat viața lui W. El trăiește, iar Valeriu s-a stins din viață²².

În închisori, preoții și-au făcut frumos și demn datoria, și-au îndeplinit apostolatul la care au fost chemați și la care s-au înjugat, prin învățătură și faptă, prin săvârșirea Sfințelor Taine și a Sfintei Liturghii, în condiții specifice situației grele în care se aflau. Unii dintre aceștia au plătit cu viața pentru credința lor în Dumnezeu și pentru faptele de slujire a aproapelui²³.

Între deținuții anticomuniști, rugăciunea era o practică generală curentă, în care aceștia își găseau sprijinul și alinarea. Într-o scrisoare a lui Valeriu Gafencu, din 23 septembrie 1945, găsim una dintre cele mai frumoase și sensibile descrieri a roadelor minunate ale rugăciunii în viața creștinului: „Rugăciunea este expresia cea mai curată a iubirii de Dumnezeu și de aproapele. Când vei ajunge să te poți ruga cu adevărat, atunci vei cunoaște pacea și fericirea. Eu încerc mereu și Bunul Dumnezeu mă ocrotește și-mi dăruiește

²² Ioan Ianolide, *op. cit.*, pp. 177-178.

²³ *Ibidem*, p. 325.

atât de mult, încât am ajuns să văd la fiecare pas făcându-se câte o minune. Trebuie să fiu sincer și să recunosc că nu realizez decât foarte puțin, că încă n-am ajuns a mă ruga cu inima curățită de griji, păcate și gânduri lumești. Scumpă Norica, numai cine a gustat din bucuriile adânci ale sufletului le poate înțelege. Am avut momente în viața mea când am plâns cu lacrimi nestăvilite, dându-mi seama de zădărnicia și nimicnicia ființei mele omenești, de slava lui Dumnezeu și de iubirea Lui. Ei bine, în aceste lacrimi izvorâte din adâncul ființei mele îndurerate, am găsit cea mai înaltă și mai curată fericite trăită de mine vreodată. Cât aș fi de fericit să ajung a realiza o stare continuă de rugăciune! (...) Viața aceasta este cu totul trecătoare. Și tot ce ține de ea este trecător!”²⁴.

În mod deosebit, era cunoscută și practică Rugăciunea lui Iisus în forma Rugăciunii inimii, despre care Părintele Constantin Voicescu, în același cuvânt, din anul 1991, spunea că fusese adusă în Penitenciarul de la Târgu Ocna de Valeriu Gafencu și Ioan Ianoș, în urma experienței lor de la Aiud, precum și de membrii grupării isihaste a Rugului Aprins, de la Mănăstirea Antim, din București, aflați și ei în închisoare: Părintele Benedict Ghiuș, Părintele Sofian Boghiu, Părintele Daniil (Sandu Tudor) etc. „Cu binecuvântarea preoților, arăta Părintele Voicescu, s-a chemat și aici, zi și noapte, numele de putere al Domnului nostru Iisus Hristos. Și s-au petrecut lucruri de taină, adevărate experiențe mistice”²⁵.

Pentru mulți dintre teologii, preoții și creștinii profunzi aflați în închisorile comuniste, locul de detenție – celula –, a devenit o adevărată chilie, în care s-au ostenit pentru dobândirea meșteșugului rugăciunii și s-au exersat în arta sau lucrarea ei aducătoare de roade binecuvântate.

Același mare duhovnic, Părintele Justin Pârvu, mărturisea, în acest sens: „Primii doi ani din Aiud au fost pentru mine cea mai liniștită perioadă din viața mea. A fost singurul loc din viața mea în care am avut și timp de o pravilă, de un canon de rugăciune mai intens, că, altfel, tot restul vieții a fost o continuă hărțuială. Dar eu m-am lăsat mereu în voia lui Dumnezeu și nu mi-a plăcut niciodată să fug de greu. Tot ce am primit în viața mea am luat ca din mâna lui Dumnezeu. În Aiud, am stat singur în celulă vreo șase luni. Și a

---

²⁴ *Sfântul închisorilor...*, p. 286.

²⁵ *Ibidem*, p. 269.

fost cea mai frumoasă perioadă din viață. M-am întreținut acolo cu scrierile însemnate pe pereți. Erau o mulțime, din toate domeniile. Tot ce voiai: vocabular pentru engleză, franceză, germană, italiană, teologie, agricultură, și din orice domeniu puteai găsi acolo însemnări folositoare. Aici am descoperit cu adevărat taina vieții duhovnicești. Aici am învățat într-adevăr să și mănânc. În cămăruța asta au venit momente de liniște și pace, de post, și nu lipsea rugăciunea.

Aveam un program alcătuit din rugăciunea «Doamne Iisuse...», «Preasfântă Născătoare de Dumnezeu» și Paraclisul Maicii Domnului. Aici am învățat să mă rog și frumusețea acelei rugăciuni n-am mai trăit-o niciodată în libertate. Cei pe care i-a învrednicit Dumnezeu să moară mucenici acolo cu adevărat la un stadiu sporit al rugăciunii și Hristos i-a luat degrabă la El²⁶.

Despre roadele binecuvântate și aducătoare de mângâiere ale rugăciunii inimii, pe care le-a experimentat personal, ne vorbește și Ioan Ianolide: „După ce toți s-au culcat, eu am rămas rezemat de capul patului, cu pleoapele lăsate, cu capul ridicat, rugându-mă în ritmul pulsului pe care-l auzeam și-l simțeam bine. Încercam să-L descopăr pe Iisus și-L chemam în acea scurtă Rugăciune a inimii. Uitam de foame, ger și teroare. Timpul se dilata, devenea lent, imens și calm. Sufletul acoperea lumea și evada din temniță. Încercam să lepăd totul și să rămân numai cu Dumnezeu. Bucurii mă inundau în cele din adâncuri, înțelesuri noi se deslușeau și cerurile se deschideau uimitor²⁷.”

În închisorile comuniste, preoții au spovedit și au împărtășit, este adevărat, în forme speciale, pe cei care au dorit să păstreze o viață duhovnicească curată și înaltă. Cel mai adesea, spovedania se făcea în limbajul Morse, prin bătăi în pereții sau în țeava caloriferului celulei în care era un preot. Acesta dădea dezlegare în același mod, iar când se iveau prilejul, cel spovedit primea împărtășania, în timpul „plimbării” din incinta penitenciarului, pe holuri, scări sau chiar în toaletă. Împărtășania era păstrată cu multă sfințenie, în căptușeala hainelor, în bata pantalonilor, în cutiute

²⁶ *Viața Cuviosului Părinte Justin Pârnu, vol. I: 1919-1965...*, pp. 177-178.

²⁷ Ioan Ianolide, *op. cit.*, p. 263.

sau sticlucțe speciale, ascunse cu multă grijă de cunoștința și privirea „caraliilor”.

Poate pentru „teologia de catedră”, aceste forme de păstrare și administrare a Sfintei Euharistii par cel puțin bizare, atipice, netradiționale și chiar necanonice, asimilabile, poate, Botezului sângelui sau al dorinței, însă doar Milostivul Dumnezeu, Cel Care i-a însoțit și ocrotit pe acești martiri ai închisorilor comuniste, cunoaște setea lor de spiritualitate și sfințenia vieții multora dintre ei și tot numai El știe, cu adevărat, nevoințele și asceza acestora, manifestată nu doar prin lupta împotriva păcatelor și prin cultivarea faptelor bune, ci prin însăși lupta împotriva izvoarelor răului, prețul plătit constituindu-l, adesea, chiar viața lor.

La antipodul grotștilor „spectacole religioase”, regizate, la Pitești, de Eugen Țurcanu, în care erau blasfemiați sfinții și erau parodiate sărbătorile creștine, împotriva acelor „liturghii negre”, în închisorile comuniste s-a săvârșit, adesea, Liturghia ortodoxă, în condițiile de detenție, de prigoană și persecuție.

O mare putere de sensibilizare o au relatările Părintelui Justin Pârvu și ale Părintelui Dumitru Grebenea referitoare la Liturghia pe care au săvârșit-o, de Paști, în răunchii pământului, la 800 de metri adâncime, în mina de la Baia Sprie. În momentul în care deținuții au strigat într-un glas „Hristos a înviat!”, iar glasul lor s-a înălțat către suprafață, gardienii s-au înspăimântat atât de tare, încât nu au mai avut curajul să raporteze mai departe actul de indisciplină al celor închiși²⁸.

---

²⁸ „Cum puteam să sărbătorim Paștile? Din sfredele, am făcut clopote, unii au stat de pază, alții ne-am adunat și am oficiat slujba. Am luat toate bucățile metalice de la frezele pentru rocă și le-am pus pe o sfoară. Lovite toate cu o tijă metalică de la un capăt la celălalt al sforii, făceau un zgomot minunat. Acela a fost momentul când anunțam începerea slujbei. Atunci am intrat în ascensor și am coborât în locul unde se aranjase un altar și cruci din bârne. A fost momentul vieții noastre când am simțit o adâncă, religioasă tăiere a respirației. Noi, preoții, am cântat tot ceea ce știam, tare, profund, cu tot riscul. Eram cumva în afara noastră. Nimeni nu se temea de pericol – era atunci sau niciodată; cu toții eram într-un gând. Cred că niciodată n-a răsunat mai bine «Hristos a înviat!», cred că niciodată, o liturghie n-a fost mai bineprimită de Dumnezeu. Gardienii s-au ascuns speriați, dar n-au îndrăznit să sune pe securiști, n-au suflat o vorbă”. Cf. Grația Lungu Constantinescu, *Părintele Justin. Viața și învățăturile unui mărturisitor*, Iași, 2007, p. 118.

La fel de mișcătoare este și relatarea făcută de Părintele Justin cu privire la Liturghia săvârșită, la Aiud, pe pieptul unui tânăr deținut muribund: „Se făceau niște slujbe foarte interesante în închisoare, mărturisirea Cuviosul Părinte. Temnițele comuniste au reprezentat cam tot ce au trăit primii creștini în temnițele romane, care au fost închiși în peșteri, care au fost decapitați în numele credinței. Au fost decapitați și mama și copilul... Cam așa se întâmpla și în celulele noastre. Eram la o infirmerie, la Gherla. Eram opt bolnavi într-o cămăruță. Și era un băiat din Galați, îmi amintesc, bolnav, grav de tot. L-am spovedit așa cum s-a putut acolo, iar a doua noapte, am făcut prima liturghie acolo, în celulă! Într-un colț, era muribundul. Caraliul venea din zece în zece minute, verifica și se uita la patul muribundului, să vadă dacă e acolo sau nu-i acolo «banditul». Unde să fugă, în cer? Dar eu m-am așezat la ușă, în dreapta, cu un băiat din Toplița, Antal îi spunea, și cu Gălăuțaș, încă un bărbat vrednic, un protopop. Pe trupul acestui muribund am oficiat slujba. N-am săvârșit niciodată o liturghie, o rugăciune mai fierbinte, în toate veșmintele, cu toate regulile liturgice, cum am săvârșit-o acolo, pe acest muribund”²⁹.

Chiar și în temniță și în suferință, în chinuri și în prigoană, asemenea martirilor creștini din vechime, acești neomartiri ai veacului trecut au arătat prin viața lor pilduitoare, asemenea unor făclii aprinse, că „nu numai cu pâine va trăi omul, ci cu tot cuvântul care iese din gura lui Dumnezeu” (Mt. 4, 4), că mai de preț decât trupul este sufletul curat al omului și că orice încercare forțată de a-l îndepărta de Părintele său Ceresc, sau de a-L smulge și alunga pe Dumnezeu din viața omului, este sortită eșecului, indiferent de mijloacele pe care le are la dispoziție și le utilizează. Omul este, în sine și prin sine, o ființă religioasă, o „taină teologică”, fiindând real și deplin doar în legătură cu Acela Care l-a creat, din infinita Sa iubire. Rațiunea ultimă și supremă a ființei umane, ontologia ei, nu se află în sine, ci în ceea ce este mai presus și mai interior ei și după al Cărui Arhetip a fost creat – Dumnezeu Iubire. Prigoniți și chinuiți, izolați și încercați, acești eroi ai rezistenței anticomuniste, din închisori și lagăre, în camere comune sau în locurile de deportare și izolare, au trăit sentimentul plinătății, bucuria supremă, alături

²⁹ Adrian Alui Gheorghe, *Părintele Justin Pârvu, o misiune creștină...*, pp. 59-60.

de Hristos, Căruia I-au slujit și Care i-a întărit. O astfel de netrecătoare bucurie, este și cea pe care a trăit-o, cu ocazia Crăciunului anului 1945, „sfântul închisorilor”, Valeriu Gafencu: „E noapte. Tocmai am citit Acatistul Domnului. Am făcut un Crăciun mai frumos decât o poveste! Sufletește m-am simțit mai pregătit decât în alte rânduri. Am simțit, prin greutatea suferințelor trăite pentru învierea sufletului, răspunderea ce mă apasă privitor la mântuirea propriului meu suflet, a familiei, rudelor, prietenilor, vrăjmașilor, neamului întreg.

Și cu cât urcam mai sus pe scara idealului, cu atât mă vedeam mai mic, mai păcătos, iar idealul mai înalt, desăvârșit: Hristos! Și iată, așa, încet-încet, toți idoli adolescenței s-au năruit. Vălul de pe ochi a căzut prin lupta cu păcatul și în față a rămas vie, senină, icoana Domnului Iisus Hristos!

Așadar, am reușit să stabilim pacea cu toți semenii noștri, și asta numai prin călcarea noastră în picioare, prin recunoașterea greșelilor noastre, prin iubire. Și câtă pace am trăit vineri, când m-am aflat în fața preotului! Ne-am împărtășit mulți. Ce zi mare, ce zi frumoasă! Am trăit-o din plin, cu toate binecuvântările trimise de Domnul!”³⁰.

Toate aceste fapte de virtute, expresii ale iubirii de Dumnezeu și de semenii, practicarea rugăciunii curate, culminând în rugăciunea inimii, spovedirea și împărtășirea, săvârșirea Sfintei Liturghii, într-un cuvânt, pilda de sfințenie a acestor pătimitori pentru credință a făcut, precum spunea Părintele Arsenie Papacioc, el însuși unul dintre ei, ca regimul comunist să umple cerul cu sfinți.

Concluzii

Scurta noastră referire la câteva dintre realitățile dureroase și zguduitoare ale prigoanei comuniste împotriva Bisericii și a credinței creștine, împotriva culturii și a spiritualității românești, manifestată prin închiderea, torționarea și, în numeroase cazuri, anihilarea reprezentanților ei de seamă, ne prilejuiesc o meditație profundă și concluzii nuanțate.

---

³⁰ *Sfântul închisorilor...*, pp. 287-288.

O primă întrebare pe care trebuie să ne-o punem și asupra căreia este necesar să medităm este dacă și la ce au folosit aceste jertfe nevinovate. Răspunsul ni-l oferă tot unul dintre acești eroi și mărturisitori, Părintele Justin Pârvu: „Acești sfinți ai închisorilor de la Aiud, Pitești, Gherla, din toate pușcăriile noastre, formează cea mai măreață și frumoasă coroană pentru împodobirea țării noastre înaintea lui Dumnezeu. Ei sunt soluția grăitoare, numai nu strigă de acolo. Izvorârea Sf. Mir din osemintele lor, așa după cum se cunosc minunile acestea, e așa de grăitoare, încât nu ne rămâne decât să le urmăm sfaturile, fapta și eroismul vieții lor. Acesta este, de fapt, un alt mesaj pentru neamul nostru. Aceștia sunt ultimii dintre sfinții români care izvorăsc mireasmă și vindecări în toate colțurile lumii – mesajul este să le urmăm viața, curajul mărturisirii. *Tăcerea este mormântul pe care îl săpăm neamului nostru.* Ei vin să ne arate calea.

*Mai am o neliniște: să îi văd pe acești martiri canonizați!*³¹

Toate aceste încercări și suferințe au edificat și șlefuit caractere, modele pentru posteritate și martori nemincinoși înaintea lui Dumnezeu.

Pe de o parte, este important ca, aflând despre rezistența și eroismul lor moral, despre sfințenia, arătată prin puterea de împotrivire față de o ideologie atee și față de răul moral, să ne întrebăm ce lecție a istoriei ne oferă ei sau ce putem face, pentru a valorifica și valoriza modelele de viață și de credință în slujba cărora ei s-au așezat. Cu alte cuvinte, ce învățăminte trebuie să tragem din experiența dureroasă prin care au trecut ei, pentru ca aceste orori și atrocități să nu se mai repete niciodată, cunoscută fiind sentința care învață că „istoria se răzbună pe cei care nu o cunosc, repetându-se”. Ce trebuie să facem, ca urmașii noștri să nu mai treacă niciodată prin acest infern, prin care au trecut bunicii și predecesorii noștri? Aceasta presupune un efort de cunoaștere autentică a istoriei și împotrivirea, cu toată puterea, „piteștenizării continue”, despre care vorbesc unii istorici, manifestată și în prezent, sub forma cultivării neștiinței și a ignoranței în plan spiritual, a cantonării doar în lumea materială și a preocupării exclusive cu plăcerile pe care aceasta ni le poate oferi, sărace și păcătoase, în comparație cu

---

³¹ Arhim Justin Pârvu, *Din învoățăturile și minunile Părintelui Justin*, Fundația Justin Pârvu, Petru Vodă, 2013, p. 64.

inepuizabila bogăție a unei vieți morale demne și înalte sau, așa cum spunea Profesorul Petru Ursache în lucrarea sa *Istorie, genocid, etnocid*: „Nu văd decât o singură soluție pentru început: să redescoperim izvoarele, să dăm curs documentelor autentice, nefalsificate, care ne așteaptă în arhivele de încredere, ale Armatei, în primul rând; dar și jurnalelor de închisoare, de tipul celor semnate de Dumitru Bacu, Grigore Caraza, Paul Goma, Grigore Dumitrescu, Nicolae Mărgineanu, Ioan Ianolide, Justin Pârvu, Nistor Chioreanu, N. Steinhardt, Marcel Petreșor, Oana Orlea, Florin Constantin Pavlovici, Mihai Buracu, destinate posterității pentru conservarea memoriei; să-i ascultăm, așadar, pe aceia care au suferit și au murit pentru adevăr, ca martiri, în închisori, în lagăre, în domiciliu forțate. Ei au fost părinții și profesorii noștri, colegi de bancă, prieteni apropiați, nu aventurieri politici, activiști de partid, slujbași ai securității. Fapt îmbucurător este că s-au deschis deja multe și importante arhive în țară și în străinătate. Drept urmare, anumite edituri au scos adevărate serii de documente extrem de utile. Există autori (Gh. Buzatu, V. Fl. Dobrinescu etc.) care și-au câștigat o bună reputație în această privință. Deocamdată, par a fi acțiuni particulare și oarecum răsfirate. Se simte necesitatea unui institut specializat, care să le patroneze și să le centralizeze”³².

Dacă totuși menționarea acestor suferințe și acte de eroism moral nu ne-a convins în privința nevoii de cunoaștere a istoriei noastre și de redescoperire a credinței și a virtuților morale, capabile să ofere trăinicie și stabilitate unui neam și ființei umane, sperăm ca versurile lui Valeriu Gafencu, din poezia sa intitulată *Imn*, să găsească un teren prielnic în sufletele noastre, spre însuțită și înmiiată roadă duhovnicească:

„Vă cheamă Domnul Slavei la lumină,
Vă cheamă mucenicii-n veșnicii,
Fortificați Biserica Creștină
Cu pietre vii, zidite-n temelii!

Să crească-n inimile voastre-nfrânte
Un om născut din nou, armonios,

---

³² Petru Ursache, *Istorie, genocid, etnocid*, ediția a doua, cu prefața lui Adrian Alui Gheorghe și cu postfața Magdei Ursache, Editura Eikon, București, 2017, p. 35.

Pe chipurile voastre să se-implânte
Pecetea Domnului Iisus Hristos.

Un clopot tainic miezul nopții bate,
Iisus coboară pe pământ,
Din piepturile voastre-nsângerate
Răsună imnul Învierii sfânt.

Smulgeți-vă din ceata celor răi,
Intrați în cinul oastei creștinești,
Priviți spre Porțile Împărătești,
Căci cei din urmă fi-vor cei dintâi.

Veniți creștini, luați Lumină,
Cu sufletul senin, purificat,
Veniți flămânzi, gustați din cină,
E Nunta Fiului de Împărat!"³³.

---

³³ *Sfântul închisorilor. Mărturii despre Valeriu Gafencu...*, pp. 305-306.